

активність учнів, зумовлена передусім слабкою мотивацією до навчання; споживацька психологія, зумовлена, зокрема, деструктивним впливом соціального середовища (ЗМІ, реклама); низький рівень соціальної активності, нерозвинене почуття громадянського обов'язку, безвідповідальна поведінка, що зумовлено падінням дисципліни, руйнуванням системи гуманного виховання, відсутність етично-моральних ідеалів, що призводить до зростання насильства у дитячому середовищі.

Отже, проблема насильства серед дітей, а тим паче у школі, є надзвичайно актуальною сьогодні. Законодавство України щороку поповнюється законами, що покликані захищати учнів від насильства та попереджувати його прояви у родині, школі та суспільстві. Ми, як представники дорослої частини людства, хочемо, щоб процес соціалізації наших дітей відбувався якомога безпечніше. Тому лабораторією виховної роботи Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (ТОКІППО) значна увага приділяється методичному супроводу діяльності педагогів щодо подолання насильства у дитячому середовищі.

У наказі Міністерства освіти і науки України № 59 від 01.02.2010 року «Про вжиття заходів щодо запобігання насильству над дітьми» йдеться про те, що Всеукраїнська громадська організація «Жіночий консорціум України» за підтримки МОН України, у 2009 році провела дослідження «Насильство в школі: проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні». Ними ж була розроблена програма та низка тренінгових занять, які можна знайти у посібнику «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі», який розрахований, насамперед, на вчителів, соціальних педагогів, психологів та представників шкільної адміністрації. Підготовлені тренери ТОКІППО організували тренінги для класних керівників навчальних закладів області. У 2012–2013 рр. та 2013–2014 рр. навчальних роках були проведені тренінги на тему «Насильство та його прояви в дитячому середовищі», учасниками яких стали класні керівники, педагоги-організатори, соціальні педагоги, заступники директора з виховної роботи, вихователі навчальних закладів інтернатного типу. Усі учасники програми отримали посібники, а також посвідчення про проходження тренінгів.

Сьогодні насильство у навчальних закладах – явище досить розповсюджене, але більшість шкіл його замовчують. Необхідно привернути увагу органів системи освіти та громадськості до цієї проблеми, її наслідків та виявлення переліку потреб учасників навчально-виховного процесу для її вирішення. Продовжувати навчання педагогів роботи з вирішення проблеми насильства у дитячому середовищі. Варто не лише коригувати наявні форми шкільного булінгу, а й попереджувати нові, переважно власним прикладом, адже вчителі самі часто дозволяють собі прояви різних видів насильства.

Шкільні механізми превенції насильства, реагування на його прояви, спрямованість профілактичних дій на реальні дитячі проблеми та очікування та система допомоги дитині мають розроблятися із залученням самих дітей і врахуванням їхньої думки, що сприятиме підвищенню довіри дітей до дорослих. Батьків, які є релевантним джерелом інформації для дітей, слід частіше залучати до профілактичної роботи із запобігання насильству над неповнолітніми. Дорослі повинні розуміти усю повноту своєї відповідальності, переглянути своє ставлення до дітей для захисту і зміцнення їхніх прав, побудови дружнього до дитини безпечного середовища.

Ірина Янкович,
аспірантка,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПОЛЬЩІ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті висвітлюються зміст, форми й методи підготовки майбутніх учителів у педагогічних вищих навчальних закладах Польщі до попередження насильства над дітьми. Обґрунтовано актуальність теми. Показано можливості використання позитивного польського досвіду в освітньо-виховній практиці України.

Iryna Yankovich

TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN POLAND TO PREVENT VIOLENCE IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The article analyzes the contents, forms and methods of capacity building of future teachers in higher education establishments of Poland to prevent child abuse. Relevance of this topic is proved. Opportunities to apply positive experience in educational practice of Ukraine is demonstrated.

Проблема пошуків шляхів подолання насильства над дітьми в Україні спонукає до вивчення аналогічного досвіду в європейських державах, передусім у Польщі, яка є близькою за географічним розміщенням до нашої країни і має з нею багато спільного в історичному розвитку.

Аналіз правових документів (звернень представника з прав дитини до Міністерства народної освіти), наукової й навчально-методичної літератури (К. Е. Дамбах, К. Коруба, А. Мільчарек, Д. Ольвеус, Г. Рильке, П. Сміт, Е. Чемєровська-Коруба, С. Шарп тощо) засвідчує, що питання профілактики насильства є актуальними у Республіці Польща. Зокрема, представник із прав дитини М. Міхалак зазначає у листі до Міністра народної освіти, що станом на 16 жовтня 2012 року серед 160 зареєстрованих у його бюро справ щодо насильства в школі 100 пов'язані із застосуванням сили з боку дорослих (учителів і директорів шкіл). Йдеться про залякування, словесні образи, висміювання дитини тощо. Кожен двадцятий учень, як зазначено у рапорті «Насильство в школі 2011», піддавався фізичній агресії, а кожний сьомий – погрозам [8]. 15% вчителів, що брали участь у дослідженнях в рамках спеціальної багаторічної програми, вважали, що у школі необхідно дозволити використання тілесних покарань [8].

На думку М. Міхалека, проблема насильства та його профілактики повинна стати предметом найпильнішої уваги, не тільки зважаючи на потреби дитини, а й враховуючи ту особливу роль, що відводиться у суспільстві освіти як соціальному інституту, діяльність якого регламентується статтями Конституції Республіки Польща, рекомендаціями Конвенції про права дитини та іншими правовими актами. Саме школа повинна забезпечити необхідні умови для повноцінного розвитку кожного учня, підготовки до виконання родинних і громадянських обов'язків.

Одним із шляхів профілактики насильства є підготовка майбутніх учителів до здійснення гуманістичного виховання. Учитель школи повинен мати ґрунтовну педагогічну підготовку в обсязі 270 годин, що передбачає вивчення психології, педагогіки, спеціальної дидактики та проходження педагогічної практики (не менше ніж 150 годин) [5].

З 2012–2013 н. р. навчання у вищих педагогічних закладах освіти відбувається відповідно до розпорядження Міністра науки і вищого шкільництва від 17 січня 2012 року щодо стандартів підготовки майбутнього вчителя [7]. Студенти мають:

- 1) набути знання психологічних та педагогічних наук для розуміння процесів розвитку, соціалізації, виховання, навчання і навчіння;
- 2) набути знання у галузі дидактики і загальної методики педагогічної діяльності;
- 3) набути умінь і компетентності, необхідні для комплексної реалізації дидактичних, виховних і опікунських завдань школи; самостійної підготовки для забезпечення потреб учнів;
- 4) самостійно розвивати педагогічну майстерність використання сучасних засобів пошуку і перетворення інформації;
- 5) здійснювати комунікацію за допомогою сучасних технік;
- 6) набути етичної культури, характеризуватися відкритістю, емпатією, рефлексією, почуттям відповідальності;
- 7) бути практично підготовленими для реалізації педагогічних (дидактичних, виховних, опікунських) завдань.

У польській освітній галузі велика увага приділяється виконанню учителем функцій класного керівника, який повинен бути і вихователем, і порадиником, і опікуном. Обов'язки учителя чітко визначені у Kartі вчителя [3]. Серед обов'язків учителя і класного керівника є ті, виконання яких забезпечує виховання без насильства. Передусім це діагностична функція педагога, яка дає змогу вчасно виявляти відхилення в розвитку окремої дитини, її проблеми та знаходити спільно із соціальним педагогом перспективи розвитку учнів. Безпечне перебування дітей у школі, створення у ній необхідних гігієнічних умов відповідно до розпорядження Міністра народної освіти і спорту від 31 грудня 2002 року у справі безпеки і гігієни в державних і недержавних школах і дошкільних дитячих закладах забезпечує директор школи. Він є відповідальним за створення таких умов, організовує контроль за створенням атмосфери безпеки.

Підготовка студентів до вирішення проблем соціалізації учнів, попередження насильства над дітьми та шляхів його усунення, відповідального ставлення до реалізації функцій класного керівника відбувається в процесі вивчення низки психологічних і педагогічних навчальних дисциплін: вступу до педагогіки, вступу до психології, педагогіки, теоретичних основи виховання, історії виховання тощо.

Провідними методами формування готовності до виховання без насильства є методи інтерактивного навчання, зокрема робота в групі, а також моделювання ситуацій, ігрові, проектні методи тощо. Варто акцентувати увагу на методах оцінки, які дають змогу сформувати у вихованцеві здатність до самооцінки і самоконтролю [4, с. 442–444]. Польськими педагогами виокремлено з-поміж інших методи ідеалу, об'єктивізації зла, що також сприяють вихованню без насильства [4, с. 447]. Відокремлення зла від вихованця здійснюється гуманно: щоб перемогти зло, треба боротися з ним, але не зі злістю. Не слід боротися із самим вихованцем. При цьому потрібно допомогти учневі усвідомити проблему, добиватися свідомої дисципліни, підносити гідність дитини, показувати ідеал, можливий для наслідування.

Проблема виховання без насильства є актуальною у наукових дослідженнях учених Польщі, які вивчають вплив інформаційних технологій на розвиток агресії, шляхи її запобігання. Проте у самій підготовці

майбутнього вчителя складає формування моральних цінностей в дітей, свідомої дисципліни у класному колективі може бути посилена. Адже, незважаючи на зусилля вчених, педагогів, рівень агресії у школах зростає. Цьому сприяє низка факторів: відсутність достатніх знань про явища агресії й насильства та шляхи їх виявлення; конфлікти в учительському середовищі; здійснення окремих акцій, а не довготривалих заходів; відсутність адекватної реакції на агресивну поведінку; відсутність командної роботи, співпраці та обміну інформацією.

Водночас здійснюються суттєві кроки для вирішення проблеми усунення насильства: випуск навчально-методичної продукції для вчителів із питань протидії загрозливим явищам, організація кампаній, проєктів «Дитинство без насильства» [2], організація дієвої психолого-педагогічної допомоги в школах [6]. Варто зазначити, що в закладах освіти Польщі суттєва роль відводиться педагогічній діагностиці у процесах профілактики негативних тенденцій: здійснюється аналіз явищ агресії та насильства в школі, встановлюється ефективність способів реагування на них, визначаються можливості педагогічного колективу. На поліпшення шкільної атмосфери, опіки над дітьми спрямоване Розпорядження Міністра народної освіти від 30 квітня 2013 року у справі засад та організації психологічно-педагогічної допомоги в дошкільних закладах, школах і позашкільних закладах. Психологічно-педагогічна допомога призначена для задоволення індивідуальних освітніх потреб, виявлення індивідуальних можливостей учнів, вирішення проблем неповносправності, соціальної дезадаптації, відставання у навчанні, важковиховуваності, пов'язаної з побутовими умовами учня, у кризових або травматичних ситуаціях тощо [6].

Позитивні ідеї польського досвіду реалізуються в освітньо-виховному просторі України. Формування готовності майбутніх учителів до створення безпечних умов для розвитку учнів у закладах освіти здійснюється під час ознайомлення з навчально-методичною літературою. Зокрема, корисними є методичні рекомендації для вчителя, розроблені польськими педагогами Е. Чемеровською-Корубою, К. Корубою «Шкільна система протидії агресії і насильству» [1], у якій відображені причини насильства та шляхи його попередження.

Перспективами реалізації позитивних ідей польського досвіду є:

- ознайомлення студентів із кампаніями «Дитинство без насилля» та участь майбутніх учителів у подібних проєктах;
- розвиток педагогічної діагностики тенденцій навчального виховного процесу для виявлення негативних явищ у шкільному середовищі;
- розширення наукових досліджень майбутніх учителів щодо попередження агресії, насильства в шкільному середовищі;
- проведення під час педагогічних практик у загальноосвітніх навчальних закладах тематичних виховних заходів із проблем конфліктології та визначення шляхів попередження конфліктів;
- ознайомлення з організацією психолого-педагогічної допомоги у школах Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чемеровська-Коруба Е. Шкільна система протидії агресії і насильству [Електронний ресурс] : метод. рекомендації для вчителів / Е. Чемеровська-Коруба, К. Коруба. – Режим доступу : <http://www.szkolabezprzemocy.pl/1049,z-n-nz-n-n-n>.
2. Kampania «Dzieciństwo bez przemocy» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.przemoc.com.pl/>
3. Karta Nauczyciela / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=2>.
4. Nowak M. Teorie i koncepcje wychowania / Marian Nowak. – Warszawa : Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, 2008. – 580 с.
5. Odpowiedź Ministra Edukacji Narodowej Rzeczniku Praw Dziecka Mareku Michalaku od 22 stycznia 2012 r. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.brpd.gov.pl/wystapienia/wyst_2012_12_28_men.pdf.
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach / [Електронний ресурс] // Dziennik Ustaw. – 2013. – poz. 532. – Режим доступу : http://www.kuratorium.waw.pl/files/f6104-2-nowa_pomoc_psychologiczno_-_pedagogiczna_z_2013_r.pdf.
7. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20120000131.
8. Wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka do Ministra Edukacji Narodowej / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.brpd.gov.pl/wystapienia/wyst_2012_12_28_men.pdf.